

Andrzej Czerkawski

Możliwości wykorzystania dramatoterapii w resocjalizacji

Chowanna 2, 109-115

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2006	R. XLIX (LXII)	T. 2 (27)	s. 109–115
------------	--	---------------	-------------------	--------------	------------

Andrzej CZERKAWSKI

Możliwości wykorzystania dramatoterapii w resocjalizacji

Wzrastające przejawy zachowań patologicznych, takich jak przemoc, agresja, przestępczość, szczególnie w odniesieniu do młodzieży, budzą coraz większe zaniepokojenie społeczeństwa.

Wzrasta społeczne poczucie zagrożenia ze strony nieletnich. Społeczeństwo coraz częściej domaga się bardziej rygorystycznego traktowania nieletnich sprawców przestępstw i bardziej efektywnego działania placówek resocjalizacyjnych. W tej sytuacji istotne staje się podnoszenie skuteczności oddziaływań resocjalizujących zarówno w sferze profilaktyki, resocjalizacji właściwej realizowanej w placówkach, jak i pomocy następczej w odniesieniu do niedostosowanych społecznie. Niedostosowanie społeczne można rozumieć jako nieadekwatne funkcjonowanie w rolach społecznych, przyjmowanie postaw antyspołecznych, wadliwe zaspokajanie potrzeb jednostki (P y t k a, Z a c h a r u k, 1998). W stosunku do tego typu jednostek podejmowane są oddziaływania resocjalizacyjne, czyli zespół zabiegów intencjonalnych mających na celu doprowadzenie do stanu poprawnego przystosowania społecznego jednostki, a następnie ukształtowanie takich cech jej zachowania i osobowości, które będą jej gwarantować optymalne twórcze funkcjonowanie w społeczeństwie. W resocjalizacji możemy wykorzystać oddziaływania opiekuńcze, wychowawcze i terapeutyczne. W swoich rozważaniach będę koncentrował się na pracy terapeutycznej w resocjalizacji, a zwłaszcza wykorzystaniu psychoterapii przez sztukę.

Psychoterapia resocjalizująca jest odmianą korygowania zaburzeń indywidualnego i społecznego funkcjonowania człowieka środkami psychologicznych

mi. Środkami tymi mogą być: osobowość terapeuty, więź interpersonalna oraz intragrupowa, uczenie się, odgrywanie ról, doradzanie, sugerowanie itp. (Pytka, Zacharuk, 1998, s. 139).

W ostatnim okresie wzrasta popularność wykorzystywania metod terapeutycznych opartych na wytworach kultury (kulturoterapia, terapia przez sztukę). Termin „kulturoterapia” obejmuje wszystkie rodzaje terapii, które posługują się środkami kulturowymi w realizacji celów terapeutycznych. W. Szulc wymienia następujące rodzaje terapii, w zależności od stosowanego wytworu kultury: artoterapia, biblioterapia, choreoterapia, psychodrama, dramaterapia, esteterapia, ludoterapia, muzykoterapia, terapia zajęciowa, żeby wymienić tylko te najważniejsze (Szulc, 1994). Standardowo w psychoterapii resocjalizującej sięga się do procedur behawioralnych, w których głównymi celami oddziaływań jest wyrównywanie braków w zachowaniu się, eliminowanie negatywnych cech zachowania oraz wzmacnianie kontroli własnego zachowania (Pospiszyl, 1998, s. 44). Terapia behawioralna odnosi się do wyrównywania deficytów w zachowaniu poprzez uczenie nowych, społecznie akceptowanych zachowań, utrwalanie zachowań pozytywnych oraz uczenie samo-kontroli.

Skuteczna pomoc terapeutyczna nie może opierać się wyłącznie na poszukiwaniu deficytów, zaburzeń w funkcjonowaniu człowieka, ale powinna odkrywać to, co nie zaburzone, co może działać kompensująco, a więc poszukiwać zasobów w jednostce i grupie do rozwoju oraz samorealizacji. W resocjalizacji, niestety, wychowawcy są zbyt często skoncentrowani na brakach i zapominają o potencjale, jakim dysponują wychowankowie. Odkrywanie i wzmacnianie mocnych stron funkcjonowania wychowanków, ich zainteresowań, talentów może przynieść większe rezultaty resocjalizacyjne niż ciągłe wskazywanie na zaburzenia i braki. Wydaje się, że tych możliwości może dostarczyć kulturoterapia, a zwłaszcza dramatoterapia.

W literaturze przedmiotu można spotkać różne nazewnictwo (dramatoterapia, dramaterapia, teatroterapia), jak i sposoby definiowania, określania, czym jest dramatoterapia. Często jest ona utożsamiana w pedagogice z edukacją teatralną, której celem jest wykorzystanie sztuki teatru do formowania pełnej, integralnej osobowości człowieka, wzbogacania jego wiedzy o świecie, kształtowania norm moralnych, rozwijania wyobraźni, wyzwiania ambicji twórczych, a także kształcenie estetycznej kultury, czyli wiedzy i wrażliwości niezbędnej do obcowania ze sztuką, doznawania estetycznych wrażeń i doceniania wartości dzieł estetycznych (Konopczyński, 1996, s. 119). Ten sposób ujmowania dramatoterapii jest najłatwiejszy do zastosowania w resocjalizacji. Należy jednak pamiętać, że kontakt ze sztuką teatralną powinien zostać przygotowany, młodzież niedostosowana społecznie nie ma doświadczeń związanych w uczestnictwem w odbiorze dzieł teatralnych. Warto zastanowić się nad doбором repertuaru teatralnego, tak aby był on związany

z problemami przeżywanymi przez wychowanka. Można również przed wyjściem do teatru skorzystać ze spektakli Teatru Telewizji jako swoistego przygotowania i wprowadzenia do edukacji teatralnej.

Wychowanek przez kontakt ze sztuką może przeżyć refleksję nad własnymi aspektami życia, wzruszenie, radość, ale może również odprężyć się i zrelaksować. Kreowane w spektaklu zdarzenia, przeżycia, rozterki moralne mogą być wskazówkami w rozwiązywaniu własnych problemów egzystencjalnych lub głębszym ich zrozumieniu. Uczestnictwo w spektaklu to także nowe doświadczenie poznawcze, uczące kultury osobistej, umiejętności dzielenia z innymi przestrzeni publicznej zgodnie z przyjętymi normami.

Można spotkać się również z pojęciem teatroterapii, która wykorzystuje w procesie terapeutycznym jako narzędzia oddziaływań parateatralne metody pracy. W takim ujęciu teatroterapię możemy podzielić na:

- psychodramę, czyli spontaniczne przedstawienie sceniczne, które pozwala na uwidocznienie i ponowne przeżycie konfliktów interpersonalnych i intrapsychicznych w ramach terapeutycznych;
- dramę rozwojową jako metodę pomocniczą w nauczaniu różnych przedmiotów szkolnych lub samoistną metodę kształcenia osobowości człowieka poprzez rozwijanie wyobraźni, wrażliwości, uczenia aktywnej twórczości, kształcenia umiejętności współpracy z innymi ludźmi;
- pantomimę, czyli nieme widowisko sceniczne, w którym zdarzenia przekazywane są przez aktorów wyłącznie za pomocą ruchów ciała, gestów, mimiki (K o n i e c z n a, 2004, s. 69).

Takie szerokie podejście do teatroterapii może implikować jej podział ze względu na podejmowane oddziaływania resocjalizacyjne na:

1. Dramatoterapię kliniczną – rodzaj psychoterapii wykorzystujący środki teatralne jako narzędzie terapeutyczne i środek leczniczy. W tym ujęciu środki teatralne, jakimi posługuje się terapeuta, są tylko narzędziem obok wielu innych w procesie terapeutycznym. Psychoterapeuta, pracując indywidualnie lub z grupą wychowanków, prowadzi terapię resocjalizującą za pomocą dramaterapii. Może posługiwać się również psychodramą jako ściśle określoną i zamkniętą metodą terapeutyczną.

2. Dramatoterapię rozwojową – rodzaj terapii pedagogicznej i socjalizacyjnej, której uczestnikami są osoby potrzebujące pomocy pedagogicznej i psychologicznej. Celem tego rodzaju terapii jest korygowanie postaw społecznych, samorealizacja, osiąganie dojrzałości emocjonalnej, samopoznanie, przystosowanie. Tego typu działania są zbieżne z dramą rozwojową i mogą być wykorzystywane w procesie uczenia prospołecznych zachowań młodzieży niedostosowanej społecznie. Dramatoterapia rozwojowa może w tej formie być prowadzona przez wychowawcę, który chce zintensyfikować i urozmaicić swoje oddziaływania wychowawcze.

- Tak rozumiana dramatoterapia powinna realizować następujące cele:
- cel wychowawczy – rozwija wrażliwość moralną, estetyczną, wewnętrzną dyscyplinę i odpowiedzialność za podjęte zobowiązania, uczy współpracy i szacunku dla innych, kreuje zachowania prospołeczne;
  - cel terapeutyczny – rozładowuje napięcie wewnętrzne i likwiduje negatywne emocje, pomaga w niwelowaniu kompleksów i niskiej samooceny, pozwala osiągnąć satysfakcję, przynosi zadowolenie z siebie oraz wyzwala wiarę w swoje możliwości;
  - cel kreatywny – rozwija uzdolnienia i zainteresowania, buduje nowe formy ekspresji werbalnej i pozawerbalnej, zwiększa samoświadomość i wrażliwość.

Wreszcie dramatoterapię możemy określić jako „kreatywną dramę”, zmierzającą do osiągnięcia terapeutycznych celów, takich jak: odczucie ulgi, integracja emocjonalna i fizyczna jednostki, rozwój osobowości. Możemy mówić o dramaterapii tam, gdzie teatr jest środkiem wyrażania siebie i grupowych interakcji oraz gdzie bazuje się na technikach teatralnych. Dramatoterapia jest kreatywnym medium stosowanym w psychoterapii (Bielańska, 2002, s. 22). Na potrzeby oddziaływania psychoterapii resocjalizującej tak określona dramatoterapia jest właściwym kreatywnym sposobem pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie, możliwą do zastosowania w warunkach placówki resocjalizującej. W tym ujęciu dramatoterapia używa teatru jako narzędzia, dzięki któremu możemy bezpiecznie zbliżyć się do problemów emocjonalnych pacjenta. Teatralne zadanie jest propozycją, która pochodzi ze świata zewnętrznego w stosunku do aktora. Wśród propozycji są ćwiczenia, etiudy teatralne oparte na gotowych pomysłach, które mogą też inspirować do improwizacji. Ponadto wykorzystywane są sztuki teatralne, gotowe scenariusze, w których zawsze pojawiają się ludzkie kłopoty, konflikty, przygody i radości. Jeśli pacjent podejmuje tę wspólną, twórczą zabawę, to może w ten sposób zmierzyć się z problemami, które są obecne w dramacie (Bielańska, 2002, s. 23).

Dramatoterapia w szerszym ujęciu obejmuje bardzo różne sposoby zastosowania technik dramatycznych. Powszechnie istnieją dwa znaczenia tego pojęcia: (1) dramatoterapia jako teatr oparty na improwizacji, który sięga po osobiste problemy; improwizacja w grupie ma nie tylko pomóc zanurzyć się w świecie wewnętrznym klienta/pacjenta, ale też znaleźć teatralny kształt dla jego wyrażenia; (2) dramatoterapia jako gotowa propozycja teatralna (scenariusz), który ma pomóc ujawnić lub wyrazić własne uczucia, konflikty, zachowania; celem jest także poznawanie siebie, poszerzanie „ja” oraz trenowanie ekspresji własnej (Bielańska, 2002, s. 23).

Obydwa ujęcia dramatoterapii zostały wykorzystane w metodzie „Scena Coda”, będącej próbą scalenia funkcji teatru zawodowego z funkcjami terapii resocjalizującej. Metoda polega na napisaniu scenariusza przedstawienia tea-

tralnego bazującego na indywidualnych losach (próba syntezy tych losów na potrzeby spektaklu) dziewcząt z zakładu poprawczego w Falenicy, a następnie pracy nad spektaklem grupy zawodowych aktorów i wychowanków zakładu. W ten sposób powstały dwa spektakle: jeden zagrany przez profesjonalistów, drugi przez same wychowanki. Metoda „Scena Coda” wypełnia dwa równorzędne zadania: poszukuje nowych form ekspresji i środków wyrazu artystycznego oraz rozwiązuje psychologiczne (aksjologiczne) problemy życiowe jednostki (Konopczyński, 1996, s. 145). Praca nad spektaklami przebiegała w trzech etapach: wstępnym, terapeutycznym i artystycznym, każdy z nich realizował inne zadania i cele, które można ująć w funkcje, jakie wypełnia metoda „Sceny Coda”. Należą do nich:

1. Poszukiwanie nowych środków wyrazu artystycznego, psychologicznego oraz społecznego.

2. Doskonalenie ekspresji w zakresie kreowania, a nie tylko odtwarzanie ról społecznych.

3. Uczucie umiejętności wychodzenia poza schematyzm i dydaktyzm wynikający z klasycznych reguł i formuł szkolnych.

4. Psychologiczne i kulturowe pogłębienie przeżywanego treści, odkrywanie własnego „ja”, odkrywanie własnej tożsamości w poszczególnych fazach rozwoju.

5. Kształtowanie umiejętności panowania nad własnymi mechanizmami regulacji wewnętrznej, opanowywanych reakcji lub ich wyzwalania.

6. WYROBIE NIE SMAKU ARTYSTYCZNEGO U UCZESTNIKÓW I WIDZÓW, UMIEJĘTNOŚCI WGLĄDU W SIEBIE, UZYSKANIE MOŻLIWOŚCI ALTERNATYWNEGO REAGOWANIA.

7. Kształtowanie wartości duchowych oraz wzmacnianie procesu podstawowego dla tzw. wychowania reedukacyjnego – internalizacji norm i wartości, a także kształtowanie czynników motywujących do zachowań altruistycznych, prospołecznych.

8. Znoszenie barier stygmatyzacyjnych poprzez ukazywanie wspólnoty pewnych przeżyć i doznań.

9. Kształtowanie postaw tolerancji emocjonalnej i społecznej (Daniszewicz-Lonopczyńska, Konopczyński, 1991, s. 115).

Przytoczone funkcje określają zasięg i możliwości oddziaływania metody „Scena Coda” na młodzież niedostosowaną społecznie – od kształtowania przeżyć estetycznych, przez zmiany natury psychoterapeutycznej, po kształcenie postaw prospołecznych. Tak szeroki zasięg możliwości oddziaływania powoduje, że metoda „Sceny Coda” warta jest stosowania w placówkach resocjalizacyjnych. Działania dramaterapeutyczne są w „Scenie Coda” rozbudowane i wymagają dużej liczby specjalistów (psychologów, pedagogów, aktorów, reżysera, artystów plastyków), jak i możliwości organizacyjno-finansowych placówki. Jednak skoro udało się ją przeprowadzić w jednym

zakładzie, nie ma powodów, aby tej metody nie stosować na szerszą skalę. Zwłaszcza że zmiany, jakie zaszły u wychowanek, wskazują na jej skuteczność.

W pracy resocjalizacyjnej można również stosować dramaterapię jako specyficzną formę treningu społecznego, w którym nacisk położony jest na poprawę interpersonalnych kompetencji wychowanków (Sikorski, 1995, s. 35), zwłaszcza umiejętności ścisłego i jednoznacznego przekazywania myśli i uczuć, umiejętności komunikacji zarówno werbalnej, jak i niewerbalnej, umiejętności współpracy w realizacji celu grupowego, umiejętności rozwiązywania konfliktów interpersonalnych. Specyficzny trening umiejętności społecznych odwołujący się do elementów dramaterapii polega na prowadzeniu zajęć „parateatralnych” z wykorzystaniem elementarnych etud aktorskich, ćwiczeniach głosowych, mimicznych, wyrażania własnych emocji, „grania ról”, w których aranżowane scenki są ściśle powiązane z doświadczeniami uczestników, oraz odgrywania fragmentów sztuk teatralnych.

Celem grupy dramatoterapeutycznej jest kontynuacja doświadczeń już nabytych, co może dokonać się w wyniku:

- wzbogacenia ekspresji własnej członka grupy;
- doświadczenia współdziałania i współodpowiedzialności w sytuacjach zadaniowych;
- doskonalszego poznania siebie i innych oraz towarzyszących temu ćwiczeniu funkcji poznawczych pamięci, uwagi, percepcji;
- powstania grupy odniesienia (Sikorski, 1995, s. 35).

Takie podejście terapeutyczne w resocjalizacji nie wymaga zaangażowania wielu specjalistów, może je prowadzić psychoterapeuta wraz z instruktorem teatralnym. Niezależnie jednak od tego, w jaki sposób będziemy rozpatrywać dramatoterapię, do jej wykorzystania w procesie resocjalizacji niezbędne jest twórcze podejście i odwaga zmierzenia się z najtrudniejszą odmianą kulturoterapii, w której wychowanek wyraża siebie poprzez grę, a jego narzędziem terapeutycznym jest on sam.

Osiągnięcie zamierzonych zmian w różnych obszarach funkcjonowania wychowanków zależy nie tylko od posiadanej wiedzy i umiejętności wychowawcy, ale przede wszystkim od jego empatycznej, akceptującej postawy wobec młodzieży, postawy przełamującej jej nieufność, otwierającej się na nowe doświadczenia, budujące wiarę w możliwość zmiany i w stosunku do świata dorosłych. Takie efekty można osiągnąć, wykorzystując w pracy wychowawczej dramatoterapię lub – w przypadku, gdy nie posiadamy odpowiednich kompetencji (psychoterapeutycznych) – jej elementy. Zainteresowanie się możliwościami, jakie niesie wykorzystanie w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie dramatoterapia, i wykorzystywanie jej elementów w codziennym oddziaływaniu wychowawczym wymaga pewnej gotowości do poszukiwania

nowych form i metod skutecznej pracy z młodzieżą. W swoich poszukiwaniach nowych metod pracy wychowawca powinien być wspierany przez kierownictwo placówki, które w ten sposób może nadać jej indywidualny charakter.

Bibliografia

- Bielańska A., 2002: *Teatr, który leczy*. Kraków.
- Daniszewicz-Lonopczyńska M., Konopczyński M., 1991: *Teatr „Scena Coda” szansą dla resocjalizacji? Założenia teoretyczne oraz praktyczne*. „Szkoła Specjalna”, nr 2–3.
- Dycik W., red., 2005: *Pedagogika specjalna*. Poznań.
- Konieczna E., 2004: *Arteterapia w teorii i praktyce*. Kraków.
- Konopczyński M., 1996: *Twórcza resocjalizacja*. Warszawa.
- Pospiszyl K., 1998: *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań*. Warszawa.
- Pytka L., Zacharuk T., 1998: *Zaburzenia przystosowania społecznego dzieci i młodzieży*. Siedlce.
- Sikorski W., 1995: *Dramatoterapia jako forma socjalizacji młodzieży socjopatycznej*. „Gestalt”, nr 19–20.
- Szulc W., 1994: *Kulturoterapia. Wykorzystywanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie*. Poznań.
- Wolan T., 2005: *Resocjalizacja, uwarunkowania, doświadczenia, projekty zmian*. Radom.